

جهانی شدن دنیای اطلاعات

احمد شعبانی^۱

چکیده

مفهوم جهانی شدن به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن جریان آزاد اندیشه، انسان، کالا، خدمات، و سرمایه در دنیا میسر گردد. تأثیر این مفهومی دگرگونی متغیرهای زمان و مکان را پدید آورده و گسترش ارتباطات در سطح بین‌المللی قابلیت وقوع یافته است. بر این قرار، داده‌های کمی اطلاعات در صحنه جهانی ابعاد وسیعی یافته و موجب رشد شبکه ارتباطات، در صحنه بین‌المللی از نظر روابط فردی و اجتماعی شده است. در مقاله حاضر، ضمن توجه به جهانی شده گستره اطلاعاتی در جهان معاصر، به ارزیابی موضوعات مذکور صادرات، شده و در نهایت به نتیجه‌گیری درباره تأثیرات آن بر کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته می‌شود.

مقدمه

پدیده جهانی شدن در چند سال اخیر به نحوه گسترده منابع چاپی و الکترونیکی زبان فارسی را تحت‌الشعاع قرار داده است. نگاهی به مواد کتابی در این حوزه (به خصوص علوم اجتماعی) نشانگر توجه اندیشمندان ایرانی به موضوع جهانی شدن در رشته‌های مختلف می‌باشد. آنچه از دهه شصت میلادی و در بطن اندیشه «مک‌لوهان» برای ارائه یک تصویر وسیع ارتباطی به جامعه جهانی عرضه شد. تا به امروز که در هزاره سوم میلادی به ارزیابی اطلاعات دیجیتال پرداخته می‌شود مبتنی بر رابطه انسان و ابزارهای فناوری است. بر این

۱- استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

مبنا در گسترده کنونی جهانی شدن سعی می‌شود محدوده این تغییر و دگرگونی در حوزه اطلاعات مورد توجه قرار گیرد.

هدف این مقاله آن است که مباحث موضوعی جهانی شدن را در عرصه اطلاع‌رسانی مورد شناسایی قرار دهد و با مطالعه اهم مقالات این حوزه در منابع چاپی و الکترونیکی، عرصه اطلاعات و اطلاع‌رسانی را در چهارچوب جهانی شدن بررسی نماید.

مفهوم جهانی شدن

از دیدگاه زبانشناختی مفهوم جهانی شدن واژه‌ای است معادل Globalization که بار معنایی ویژه‌ای را در چارچوب اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد. هر چند در متون متنوع علمی از این واژه با احتیاط سخن رفته و آن را مغایر با جامعه جهانی (Word society)، نظام جهانی (Word system)، بین‌المللی شدن (Internationalization) و جهان‌گرایی (Globality) دانسته‌اند، ولی توصیف مشابهی از این واژه در بین عالمان رشته‌های مختلف علوم انسانی موجود است که به فرآیند و جریان آزاد تفکر و سرمایه مرتبط می‌شود. در تعریف مادی از واژه جهانی شدن «ادوارد آنی‌تات» از کارمندان ارشد «صندوق بین‌المللی پول» می‌گوید: جهانی شدن به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن جریان آزاد اندیشه، انسان، کالا، خدمات، و سرمایه در دنیا میسر می‌شود. در چارچوب اینگونه تعاریف، عالمان علم جغرافیا نیز در توصیف وضعیت و جایگاه کالانشهرها بر مفهوم اقتصادی جهانی شدن تأکید می‌کنند و سعی دارند محدوده تعریف مذکور را مورد توجه قرار دهند.

چنانچه در یکی از اینگونه مقالات ذکر شده: جهانی شدن اقتصاد به تشدید جریان کالا، خدمات، اطلاعات، سرمایه‌گذاری و عوامل تولید در سطح بین‌المللی دلالت دارد که منجر به یکپارچگی اقتصادی جهان می‌شود. آنچه در تعاریف

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

مزبور از نظر پدیده‌های جمعی مورد توجه است پیوند فرهنگ و اقتصاد در بین آحاد اجتماعی در عرصه بین‌المللی است که وقوع آن با شرایط نوین زمان و مکان، توجیه‌پذیر است.

هر گاه مفهوم متغیر مکان را از جنبه سیاسی و جغرافیایی ارزیابی نماییم که تا چه حد ماهیت سیاسی آن از نظر دولت، ملت تغییر یافته، با این که به جهت بروز تحولات سیاسی شهروند بین‌المللی از دیدگاه دولت‌ها اهمیت یافته. روشن می‌شود که روابط انسان با انسان، و انسان با طبیعت و فناوری، عرصه پویایی را در حوزه جهانی شدن دارا می‌باشد. در مقابل فرآیند جهانی شدن از نظر جغرافیایی به مسائل بومی و همگانی کردن بومی (Particularism) نیز مرتبط است. نمادی که مستلزم همگانی شدن اجرای اجتماعی و بالطبع بومی کردن همگانی (Universalism) با جامعیت بخشیدن به آحاد جمعی خواهد شد.

در خصوص متغیر زمان، به جهت دگرگونی در فرآورده‌های مادی اطلاعات و نفوذ فناوری گسترده اطلاعات و روشهای بازیابی به حدی دگرگون شده که بر دسترسی‌پذیری آن اثرات مختلفی گذاشته است، به نحوی که فرآیندهای کتابداری «مانوئل کاستلز» اشاره‌ای به وضعیت دگرگونه کنونی در اثر خویش دارد: عصر اطلاعات، جبر تکنولوژیک است... جهانی شدن و اطلاعات پردازی، ساختارهای بنیادین جوامع ما در سرتاسر جهان‌اند. فضای مجازی هم‌اکنون این قلمرو (همگانی) را پدید آورده است. در مفهومی عیان و آشکار، هر چند جهانی شدن موجب دگرگونی در قواعد ارتباطات، خدمات و اقتصاد شده، ولی این امکان را برای ملل و جوامع فراهم آورده که ارتباطات و حریم روابط آن، قابلیت تعریف مجدد بیابند، بر این قرار که اجزای ارتباطات در مفاهیم الکترونیکی، وضعیت نوینی را در بین آحاد استفاده‌کنندگان تعریف می‌کند.

مثلاً تصمیمات نوین در خصوص استفاده منصفانه از مواد بدون استفاده صاحب آن بر روی وبسایت‌ها، از مواردی است که در ایالات متحده آمریکا شرایط جدید و نوینی را برای پژوهشگران پدید آورده است.

بر این قرار طبیعی است که حوزه اطلاع‌رسانی، از دیدگاه جهانی شدن (با توجه به تعاریف ارائه شده) متأثر باشد، زیرا فرآیند روابط جهانی شدن از چارچوب اطلاعات و عوامل آن در سطح بین‌المللی عبور می‌کند و این جریان، زمینه‌های اطلاع‌رسانی و عوامل خدماتی آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد و مفاهیم این رشته را با توجه به بنای نوین جامعه اطلاعاتی تفسیر می‌کند. در این خصوص گفته می‌شود که اقتصاد مرزهای جغرافیایی را در نوردیده و ارتباطات به منزله ابزاری از وسایل این انقلاب تلقی شده است:

مقوله جهانی سازی اقتصاد، مرزهای جغرافیایی را مقدم بر معاملات تجاری، مبادلات تحقیقات علمی و القای ارزش‌های فرهنگی بین‌المللی و آرزوهای شخصی، تغییر داده است. اینترنت و ارتباطات راه دور باعث ایجاد انقلاب در ابزارهایی شده‌اند که از آن طریق مبادلات تجاری، ارتباطات، تولید، دریافت، کوتاه‌سازی، تحلیل و انتشار اطلاعات به انجام می‌رسد.

جهانی شدن و تأثیر آن بر آزاد سازی اطلاعات

موردی که دیدگاه و گستره جهانی شدن را در عرصه زندگی امروز توسعه بخشیده، وسعت این نظریه و مفهوم است که جنبه‌های متنوع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی، معماری و اطلاع‌رسانی را قابل توجه می‌کند. از دیدگاه ماهوی، جهانی شدن با حوزه اطلاع‌رسانی دارای روابطی است که به ایجاد جامعه‌ای علمی منتهی می‌شود که در آن، جریان پیوسته اطلاعات، انتشار سریع عقاید و افکار را تسهیل می‌کند. برخی از اندیشمندان ایرانی این میسر را ملازم سهولت ارتباط بین افراد تلقی کرده‌اند. در راستای این اندیشه چارچوب جهانی

شدن بر مبنای افزایش شمار پیوندها و ارتباطات متقابل، شکل گرفته است که از دولت فراتر می‌رود. ارتباطات در اخذ تصمیمات و در فعالیتهای ملی و محلی نتایج قابل‌ی را برای افراد و جوامع در بر خواهد داشت.

بر این قرار، مفهوم جهانی شدن با متغیرهای ویژه خود (چون زمان و مکان) در عرصه اطلاع‌رسانی مؤثر واقع شده و در عرصه اطلاعات و ارتباطات به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که موجب فشردگی زمان و مکان گردیده و به تعبیری دهکده جهانی اشاره‌ای به کوچک شدن زیست کره زمین است. زیرا فشردگی مزبور با درک متحولی از زمان و مکان همراه است که بر حوزه‌های فرهنگی مؤثر واقع می‌شود.

ابعاد جهانی شدن متأثر از روند مؤثری است که بی‌تردید پیامدهای فرهنگی خود را از نظر اطلاعاتی به جای خواهد گذاشت. «آنتونی ماکفرو» این تأثیر را به چهار عامل تقسیم کرده که عبارتند از: رقابت قدرتهای بزرگ، نوآوری‌های فناورانه، جهانی شدن تولید و مبادله، و تجدد و نوگرایی، آنچه از تأثیرات مزبور در چارچوب دستیابی به اطلاعات همگانی برمی‌خیزد، ویژگی‌های نوین فرهنگی است که بر مناطق مختلف اثر می‌گذارد و به سمت تشبیه‌سازی سوق می‌دهد. چنین چارچوبی متأثر از پیامدهای جبر اقتصادی و سیاسی است و اهداف خود را به فرهنگهای ملی و محلی تحمیل می‌کند. این چارچوب در حوزه ایدئولوژی نو محافظه کاران سیاسی در ایالات متحده آمریکا قابل مطالعه است مثلاً در پی حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ میلادی به واشنگتن و نیویورک افکاری در زمینه مبارزه با تروریسم بین‌المللی و اطلاعاتی پدید آمد که احتمالاً آزادی‌های فردی و مدنی در دسترس‌پذیری به اطلاعات را محدود خواهد کرد. این موارد به دلیل امکان حذف اسناد و مدارک از اینترنت، موجب گردید خدمت دهندگان اینترنتی را موظف کنند که فهرستی از اطلاعات مبادله شده را در بایگانی خود حفظ نمایند.

از وجوه انتقادی بر حوزه جهانی شدن در عرصه اطلاعات و ارتباطات، تأثیر جنبه‌های رفتاری بر کارکرد این فرآیند است، بر این قرار که جهانی شدن، فرهنگ را در مقوله‌های رفتاری بر مبنای هجوم و استیلای ابزارهای فناورانه در زندگی و اقتصاد سرمایه‌داری، دستخوش تهاجم قرار داده و با عمومیت رسانه‌های تصویری و خبری مانند تلویزیون و ماهواره و بهره‌جویی از شبکه جهانی اطلاع‌رسانی وب، زمینه مواردی مانند شبیه‌سازی و تضعیف فرهنگ ملی به منزله آسیب اجتماعی در بین ملل و اقوام فراهم می‌شود.

بر این قرار در عرصه پیوستگی جهانی اطلاعاتی و ارتباطی، برنامه جهانی سازی مبتنی بر انحصارات و الیگارش‌های مالی است و فرهنگ محلی و ملی را در هم می‌شکند و به نوعی امپریالیسم فرهنگی منتهی می‌گردد. در تداوم وضعیت مزبور، وجه و نموداری تاریک از رابطه اطلاع‌رسانی و اطلاعات با حیات فرهنگی و اخلاقی ملل مشاهده می‌شود: «بی‌مرزسازی اقتصادی و اجتماعی بیش از آنکه به ایجاد یک نظام نوین بین‌المللی یا نظام جهانی منجر شود به ایجاد بی‌نظمی و هرج و مرج منجر شده است.

آنچه مفهوم جهانی سازی اطلاع‌رسانی را از نظر فواید و مضرات آن قابل ترسیم می‌کند، به حد و مرز اطلاعات و نفوذ آن در چارچوب دولت-ملت وابسته است که به نوعی جامعه پژوهشی اقوام و ملل را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به واقع آیا بر محدودیت اطلاعات، ارتباطات و اطلاع‌رسانی در چارچوب جهانی شدن اندیشید؟ طرفداران اندیشه جهانی شدن بر آشنایی آحاد اجتماعی مردم با فرهنگ‌های مختلف ملی و محلی و تنوع فرهنگی از منظر اجتماعی تأکید دارند و دهکده جهانی را در عصر ارتباطات، مبتنی بر تعاطی تفکر و اندیشه اقوام مختلف پنداشته‌اند.

حرکت در این عرصه بر چند محور قرار دارد که بحثی مستوفی می‌طلبد.

رئوس مطالب این تغییرات و دگرگونی‌ها عبارتند از:

- فناوری اطلاعات قوه تفکر انسان را توسعه می‌دهد.
- فناوری اطلاعات تمام جهان را به هم مرتبط می‌کند.
- فناوری اطلاعات مردم جهان را به یکدیگر نزدیک می‌کند.
- فناوری اطلاعات از پیچیدگی‌های دنیا می‌کاهد.

به واقع زمانی که تلگراف و تلفن بهره‌برداری می‌شد، همواره سوء استفاده‌های اطلاعاتی، ترس غالب و مستولی بر کاربران بود. این که فناوریهای نوین تا چه حد جنبه‌های محدودکننده‌ای را در جهانی شدن دارد، مباحثی نو و جدید تلقی می‌شوند.

تفکر به شیوه‌های فوق، اعم از قابلیت نفوذ عناصر فیزیکی ارتباطات در جوامع یا مقابله با آن و محدودیت و حصار فرهنگی، رویه‌های نظری و عملی را در چارچوب سیاستگذاری اطلاعاتی ترسیم می‌کند و این رویه‌ها که به بنیادی‌های اجتماعی هر ملتی وابسته است، بی‌تردید با تضادهای فکری و عملی آحاد اجتماعی مواجه خواهد شد.

بررسی داده‌های کمی از حوزه اطلاعات در صحنه جهانی

بی‌تردید موضوعی که بر جهانی شدن به طور عینی تأثیر داشته رشد شبکه ارتباطات جهانی در عرصه کنونی روابط فردی و اجتماعی است. این گستره جایگاه عمیقی را از نظر فناوری و ارتباطات و وسایل و ابزار ارتباطی در صحنه بین‌المللی فراهم آورده و رشد فناوری اینترنت و زایش وبسایتها، جایگاه نوینی را در عرصه فراهم آورده و رشد فناوری اینترنت و زایش وبسایتها، جایگاه نوینی را در عرصه بین‌المللی پدید آورده است. روایتهای متفاوتی از میزان کمی رشد اینترنت جهانی قبل از هزاره جدید در سال ۲۰۰۰ میلادی موجود است. مثلاً دکتر فرهنگ رجایی به نقل از نیویورک تایمز استفاده کنندگان از اینترنت را تا ۱۹۹۴ میلادی ۵۰ میلیون نفر شمرده و دکتر حسن افراخته کاربران را تا ۱۹۹۷

میلاادی حدود ۳۰ میلیون نفر ذکر می‌کند. بر همین مبنا رشد وبسایتهای جهانی در فاصله سالهای ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸ میلادی نفوذ چشم‌گیری در عرصه اطلاعات به همراه داشته و از ۱۰۰۰۰ به ۸۰۰۰۰۰ وبسایت ترقی یافته است. به همین دلیل بود که آنتونی‌گیدنز و حامیان وی به نظریه زمان جهانی گرایش یافتند. یکی از مفسرین این نظریه می‌نویسد: هر حادثه‌ای در هر گوشه‌ای از جهان به بخشی از زندگی روزمره جهانی و به موضوعی تبدیل می‌گردد که همه می‌توانند آن را ببینند. درباره‌اش داوری کنند و نسبت به آن اعمال فشار نمایند.

گستره توجه به فناوری اطلاعات در سالهای دهه هشتاد میلادی آغاز شد، یعنی زمانی که صاحبان صنایع بیش از یک تریلیون دلار در این حوزه سرمایه گذاری کردند و تا پایان دهه نود به باردهی قابل توجهی در صنایع تولیدی و خدماتی فناوری اطلاعات منتهی شد. بر اساس تحقیقی که به سفارش دانشگاه برکلی در ایالت متحده آمریکا صورت یافته، حافظه دیجیتالی به منزله کارآمدترین رسانه ذخیره‌سازی اطلاعات مورد توجه قرار گرفته است، بر این اساس قیمت حفظ و نگهداری اطلاعات به شدت در حال کاهش است، به طوری که قیمت یک گیگا بایت ظرفیت ذخیره سازی اطلاعات که در سال ۲۰۰۰ میلادی کمتر از ۱۰ دلار بود در سال ۲۰۰۵ به یک دلار تنزل خواهد یافت.

بر اساس این گزارش سه عامل در تولید رسانه‌های اطلاعاتی (مشمول بر کاغذ، فیلم، دیسک‌های نوری، و مغناطیسی) مؤثر بوده که عبارتند از: کاهش میزان منابع چاپی، مردمی کردن تولید اطلاعات، و پذیرش واقعیت غلبه رسانه دیجیتالی بر دیگر بسترهای اطلاعاتی، درصد رشد سالانه اطلاعات ذخیره شده جهان در سال ۱۹۹۹ از این قرار است: کاغذی ۲۰ درصد، فیلم ۴ درصد، دیسک‌های نوری ۷۰ درصد و مواد مغناطیسی ۵۵ درصد.

همین گرایش در بخش ارتباطات دیجیتالی به رشد چشم‌گیری حجم صفحات ایستا (Html) در وب در سال ۲۰۰۰ اشاره کرد که حدود ۲۱ ترابایت

بوده و هر سال دو برابر می‌شود. بالاترین میانگین مصرف اطلاعاتی در آغاز هزاره نونین مربوط به رادیو و تلویزیون و کمترین میانگین مصرف مربوط به رسانه‌های چاپی نظیر کتاب، مجله و روزنامه بوده است. بالاخره این که بالاترین رشد فزاینده مربوط به فیلمها، بازیهای ویدیویی و استفاده از اینترنت است.

جهانی شدن و تأثیر آن بر حوزه اطلاع رسانی

از تأثیر جهانی‌سازی بر حوزه‌های موضوعی و تخصصی در رشته‌های متفاوت به تناوب سخن رفته. مثلاً در خصوص تأثیر جنبه‌های اطلاعاتی و دگرگونی‌های حاصل از آن بر مدیریت، مباحث چندی مطرح شده که بر شیوه‌های تصمیم‌گیری مؤثر می‌باشند. تصمیم‌پذیری کمی اطلاعات در جهان امروز مبتنی بر دگرگونی و تغییراتی است که در ساختار کتابخانه‌ها و کارکرد منابع انسانی در دوره معاصر حاصل شده است از جمله میزان انعطاف‌پذیری در مبادله اسناد، صرفه‌جویی در زمان، کوتاه شدن فواصل جغرافیایی و توسعه همکاریهای منطقه‌ای و بین‌المللی در حالی که آشکار است نقش کتابداران و کتابخانه‌ها در چارچوب کنترل منابع ملی در این حوزه بسیار مهم تلقی می‌شود. بر این قرار است که بسیاری از رویاهای دوران گذشته مانند کتابشناسی جهانی، فهرستگانهای منطقه‌ای و تفاهم‌نامه‌های حق تألیف در عرصه جهانی صورت واقعیت پیدا می‌کنند.

مهمترین تغییر و دگرگونی در وظایف کتابداران و اطلاع‌رسانان به تنوع محمل‌های اطلاعاتی مربوط می‌شود و انتظار می‌رود که ابزارهای ارتباطی در فضای عصر نونین مبتنی بر کتاب و روزنامه‌های الکترونیکی فزونی یابند و در شیوه بازیابی و خدمات‌دهی، وقوع یک تحول قابل ملاحظه را در نظام تعامل مراجعین و پاسخگویان موجب گردد. در این زمینه ابزارهای نونین آموزشی و فرهنگی مانند آموزش الکترونیکی، مدرسه‌های هوشمند و ابزارهای کمکی آن مثل

کتابخانه‌های الکترونیکی اهمیت درخوری پیدا می‌کنند. همچنین ارتباطات الکترونیکی مانند بهره‌جویی از پست الکترونیکی، اشاعه‌گزینشی اطلاعات، توسعه وبلاگها و تله‌کنفرانس‌ها جایگاه وسیع‌تری را در بین عامه اهل تحقیق و عموم مردم به دست خواهند آورد.

تغییر ثانوی، مبتنی بر طرح و بنای مدیریت نوین در ارائه کتابخانه‌ها است و سازمانهای متکی بر دانش را در بطن خود خلق کرده است استفاده گسترده از فناوری نوین موجب دگرگونی در حفظ و نگهداری اطلاعات در کتابخانه‌ها، دسترس‌پذیری به مواد و فرآیند مهارتهای ارتباطی در سازمان کتابخانه‌ها شده به طوری که مکانیسم کتابخانه‌ها مبتنی بر فرایند نوین فناوری تلقی می‌شود. این که سازمان کتابخانه‌ها چه مشکلاتی را برای استقرار مدیریتی نوین دارد، بحثی مدیریتی است که در اداره نوین کتابخانه‌ها قابلیت طرح و پی‌گیری دارد.

نتیجه‌گیری

تبیین جهانی شدن در زمینه آینده تغییرپذیر جهان، بر دگرگونی بر دسترسی آزاد به اطلاعات، در فرآیند جامعه اطلاعاتی دنیای نوین مبتنی است. از دیدگاه کاستلز در کتاب سه گانه عصر اطلاعات، منظره نوین جهانی بر ساختار شبکه اطلاعاتی استوار است. گیدنز بحث جهانی شدن را بر مبنای نظریه زمان جهانی طرح کرده و دراکر مبحث فناوری را از دیدگاه مدیریتی بررسی می‌کند. علوم متنوعی مثلاً جغرافیا بحث جهانی شدن را از منظر کلانشهرها و زیست انسان در شهر و محله مورد توجه قرار داده‌اند و عالمان مدیریت، تأثیر این حوزه را بر سازماندهی دانش و شیوه اداره ساختار بوروکراسی، ارزیابی کرده‌اند. در مقابل، اطلاع‌رسانی تأثیر جهانی شدن را بر مبنای استفاده از ابزارهای نوین دنیای فناوری و نفوذ فناوری در سازماندهی و خدمات به مراجعین، مورد توجه قرار می‌دهد. به واقع هر چند که حوزه اقتصاد آزاد و نظریه‌های سیاسی از نظر نوین

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

جهانی متأثر شده‌اند. ولی جهانی شدن و تأثیر آن در عرصه اطلاع‌رسانی از ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی است که مرزهای دولت، ملت را در می‌نوردد و دستیابی به اطلاعات را با توجه به ابزارهای اطلاعاتی نوین مورد توجه قرار می‌دهد.

این که کشورهای در حال توسعه در هزاره جدید، به ابزارهای نوینی برای دسترسی به اطلاعات نیاز دارند. بحثی جداگانه را می‌طلبد. در حال حاضر تمدن نوین اطلاعاتی بحث‌های نوینی را در اطلاع‌رسانی مورد توجه قرار داده ابزارهای جدیدی از قبیل کتابخانه‌های دیجیتالی، کتابخانه‌های الکترونیکی، با کتابخانه‌های بی‌کاغذ که از ابهام معنایی برخوردارند، با ابزارهای عمومی مانند دیسک‌های مغناطیسی و نوری که جنبه‌ای عام یافته‌اند. ولی بهره‌جویی از آنها نیازمند تجهیزات ویژه‌ای است.

کتابنامه

- ۱- چند ویژه‌نامه از نشریات چاپی به جهانی شدن پرداخته‌اند که مشخصات برخی از این مطبوعات به قرار زیر است.
 - مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۰ (زمستان ۱۳۸۰)
 - مطالعات ملی، سال سوم، شماره ۱۱ (بهار ۱۳۸۱)
 - اندیشه حوزه، سال هشتم، شماره ۶ (خرداد و تیر ۱۳۸۲)
 - گزارش گفت و گو، سال دوم، شماره ۲۸ (مرداد ۱۳۸۱)
 - کتاب نقد، سال ششم، شماره ۴ (پاییز ۱۳۸۱)
 - کتاب نقد، سال هفتم، شماره ۱ (زمستان ۱۳۸۱)
 - کتاب ماه علوم اجتماعی، سال ششم، شماره ۹ و ۱۰ (تیر و مرداد ۱۳۸۲)
 - ادوارد آنی‌تات، رویارویی با چالش‌های جهانی شدن، سایت آینده‌نگر (Ayandehnegar.Com)، نوامبر ۲۰۰۳، ص ۱.

جهانی شدن دنیای اطلاعات

- حسن افراخته، (۱۳۸۰). جهانی شدن اقتصاد و نقش آن در ساختار فضایی و اجتماعی شهرها، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال شانزدهم، شماره اول و دوم، مهر و آبان، ص ۱۴۴.
- فرهنگ رجایی، (۱۳۷۹). پدیده جهانی شدن، وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، نشر آگاه، ص ۱۴۸-۱۴۹
- مانوئل کاستلز، (۱۳۸۲). درباره عصر اطلاعات، ترجمه افشین جهان دیده، کتاب ماه علوم اجتماعی، سال ششم، شماره ۹ و ۱۰ تیر و مرداد، ص ۴-۶
- علیرضا نوری، حقوق مالکیت فکری، حق مؤلف و مالکیت صنعتی، تهران، چاپار، ۱۳۸۱، ص ۱۴۰.
- داود نبی رهنی، فرصت‌های و رقابتهای علمی کشورهای در حال توسعه در قرن بیست و یکم، رهیافت، شماره ۲۹، بهار ۱۳۸۲، ص ۹۰
- اسماعیلی، علی، (۱۳۸۱). جهانی شدن، تهدیدها و فرصتهای ناشی از آن، آموزه، شماره ۱۷، ص ۲۲
- ریاضی، ابوالحسن، (۱۳۸۰). جهانی شدن و شهر، بررسی پارادایم فضایی در جامعه شناسی شهری، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال شانزدهم، شماره اول و دوم، مهر و آبان، ص ۱۷۰.
- ایران‌زاده، سلیمان، (۱۳۸۰). جهانی شدن و تحولات استراتژیک در مدیریت، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال پانزدهم، شماره پانزدهم و دوازدهم، مرداد و شهریور، ص ۹۲.
- سرژلاتوشه، (۱۳۷۹). غربی سازی جهانی، ترجمه فرهاد مشتاق صفت، تهران، سمت، ص ۱۳۲.
- دنیایی که با ICT متحول می‌شود، ترجمه ثریا پاک‌نظر. وب شماره ۵۵، دی ۱۳۸۳.
- گدازگر، حسین، (۱۳۸۱). جهانی سازی یا محلی سازی؟ نقدی بر تئوری زمان جهانی آنتونی گیدنز و طرفداران او، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، سال ۴۵، شماره ۱۸۳-۱۸۴، تابستان و پاییز، ص ۲۳۴.
- عباس رجبی، بشر در محاصره اطلاعات بی‌کران جهانی، وب. شماره ۴۰، مهر ۱۳۸۲، ص ۲۰.